

PROSTOR

25 [2017] 2 [54]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY OF
ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
25 [2017] 2 [54]
171-440
7-12 [2017]

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

328-341 **KORALJKA
VAHTAR-JURKOVIĆ
MLADEN OBAD ŠČITAROCI**

PEJSAŽNO I PERIVOJNO NASLIJEĐE
GORSKOGA KOTARA

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 712.3(497.5 GORSKI KOTAR)

LANDSCAPE AND PARK HERITAGE
OF GORSKI KOTAR

SUBJECT REVIEW
UDC 712.3(497.5 GORSKI KOTAR)

Af

TABL. I. PREGLED PERIVOJNOG NASLIJEĐA GORSKOGA KOTARA

TABLE I OVERVIEW OF LANDSCAPE AREAS AND GARDENS OF GORSKI KOTAR

R. br.	TIPOLOŠKA KATEGORIJA	JLS grad/općina	KADA NASTAJE	OSNIVAČ /POTICAJ	POVRŠINA /DULJINA	ZAŠTITA ZZP/ZZKD	AUTOR PROJEKTA
PARK-ŠUME							
1.	PŠ Japlenski vrh	Grad Delnice	druga pol. 20. st.	DSPNP	171 ha	da (1953.)	nepoznat
2.	PŠ Golubinjak	Općina Lokve	druga pol. 20. st.	ZZZP	51 ha	da (1961.)	nepoznat
GRADSKI/MJESNI PERIVOJI							
3.	Park kralja Tomislava	Grad Delnice	pocetak 20. st.	nepoznat	29.955 m ²	ne	obnove – I. Žigman
4.	Park dr. Franje Rackoga	Općina Fuzine	1890.	DPM	914 m ²	ne	Rosmanić
5.	Park Gorica	Općina Fuzine	1893.	DPM	38.180 m ²	ne	J. Pfister
6.	Park Sednjak	Općina Fuzine	1911.	TD	59.811 m ²	ne	nepoznat
7.	Park Čoka	Općina Fuzine	1992.	MZ	6.315 m ²	ne	Z. Brajan
8.	Mjesni park u Liću	Općina Fuzine	1980-ih	MZ	6.200 m ²	ne	nepoznat
9.	Perivoj u Brod Moravicama	Općina Brod Moravice	druga pol. 20. st.	SB/MV	2.000 m ²	ne	nepoznat
10.	Perivoj mladih u Skradu	Općina Skrad	1920.	DPM/TD	4.536 m ²	ne	nepoznat
11.	PP u središtu Čabra sa spomenikom hrvatskim braniteljima	Grad Čabar	1999.	JLS	200 m ²	ne	N. Kvas
12.	PP sa spomenikom borcima NOB-a u Čabru	Grad Čabar	1959.	SB/MV	196 m ²	ne	nepoznat
13.	PP u mjestu Plešće	Grad Čabar	1990-ih	JLS	211 m ²	ne	N. Kvas
PERIVOJI DVORACA							
14.	Perivoj dvorca Severin na Kupu	Grad Vrbovsko	1803.	grof Ivan Oršić	7 ha	da (1966.)	nepoznat
PERIVOJNO UREĐENA SPOMEN-PODRUČJA							
15.	Spomen-park Gorandol	Grad Vrbovsko	1983.	SB/MV	3360 m ²	ne	S. Jurković i B. Radimir
16.	Matic-poljana	Općina Mrkopalj	1969.	SB/MV	37.800 m ²	ne	inž. Zdenko Sila
PERIVOJNO UREĐENI PROSTORI VJERSKOGA ZNAČAJA							
17.	Kalvarija u Čabru	Grad Čabar	18. st.	Župa	100 m	da Z-1981	nepoznat
18.	Kalvarija na Svetoj gori	Grad Čabar	17.-18. st.	Župa	91 m	da Z-834	nepoznat
19.	Kalvarija u Lokvama	Općina Lokve	1875.	Ivan Pleše	130 m	ne	nepoznat
20.	Kalvarija u Šimatovu	Općina Brod Moravice	19. st.	Župa	422 m	ne	nepoznat
21.	Perivojno uređeni prostor oko manastira Gomirje	Grad Vrbovsko	druga pol. 20. st.	manastir	2650 m ²	ne	nepoznat
ŠKOLSKI PERIVOJI I VRTOVI							
22.	Školski vrt u Čabru	Grad Čabar	druga pol. 20. st.	škola	724 m ²	ne	nepoznat
23.	Školski vrt u Moravicama	Grad Vrbovsko	druga pol. 20. st.	škola	3100 m ²	ne	nepoznat
24.	Školski vrt u Brodu na Kupu	Grad Delnice	druga pol. 20. st.	škola	11.700 m ²	ne	nepoznat
25.	Školski vrt u Severinu na Kupu	Grad Vrbovsko	druga pol. 20. st.	škola	4000 m ²	ne	nepoznat
ŠETALIŠTA							
26.	Šetaliste uz potok Kamačnik	Grad Vrbovsko	druga pol. 20. st.	TD	3 km	da (2002.)	nepoznat
27.	Šetaliste uz Vražji prolaz/Zeleni vir	Općina Skrad	1930-ih/1960-ih	TD	800 m	da (1962.)	nepoznat
28.	Šetaliste oko Lokvarskog jezera	Općina Lokve	druga pol. 20. st.	TD/JLS	17,5 km	ne	nepoznat
29.	Šetaliste oko jezera Bajer	Općina Fuzine	1954.	TD	5 km	ne	nepoznat
30.	Šetaliste Preradović	Općina Fuzine	krajem 19. st.	DPM	2 km	ne	nepoznat
31.	Šetaliste Kolibice	Općina Fuzine	druga pol. 19. st.	TD	300 m	ne	nepoznat
32.	Šetaliste Benkovac	Općina Fuzine	krajem 19. st.	DPM	2 km	ne	nepoznat
33.	Šetaliste na vrelo Lićanke	Općina Fuzine	druga pol. 19. st.	DPM	3 km	ne	nepoznat
ALEJE I DRVOREDI							
34.	Aleja lipa u glavnoj delničkoj ulici	Grad Delnice	druga pol. 19. st.	DPM	1,44 km	ne	nepoznat
35.	Aleja lipa u Fuzinama	Općina Fuzine	19. st.	DPM	200 m	ne	nepoznat
36.	Aleja hrasta i divljega kestena u Lokvama	Općina Lokve	druga pol. 19. st.	TD	1 km	ne	nepoznat
37.	Drvoređ crvenoga javora u Fuzinama	Općina Fuzine	2007.	MZ	170 m	ne	Z. Brajan
38.	Drvoređ starih lipa u Brod Moravicama uz setnicu Kozjaču	Općina Brod Moravice	pocetak 20. st.	TD	600 m	ne	nepoznat
POJEDINAČNA STABLA							
39.	Kraljica šume u PŠ Golubinjak	Općina Lokve	sredina 18. st.	–	–	da (1961.)	–
40.	Čabarska lipa	Grad Čabar	17.st./1943./2015.	–	–	ne	–
41.	Stara tisa u Mededima	Grad Vrbovsko	17. st.	–	–	da (1965.)	–

Tumac kratica: ZZP – zakon o zaštiti prirode; ZZKD – zakon o zaštiti kulturnih dobara; PP – perivojna površina; PŠ – park-suma; DSPNP – Državni sekretarijat za poslove narodne privrede; ZZZP – Zavod za zaštitu prirode; DPM – Društvo za poljepsavanje mjesta; JLS – jedinica lokalne samouprave (grad/općina); MZ – mjesna zajednica; TD – Turističko društvo; SB/MV – Savez boraca/ mjesne vlasti

KORALJKA VAHTAR-JURKOVIĆ¹, MLADEN OBAD ŠĆITAROCI²

¹PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA
HR – 51000 RIJEKA, RIVA 10/I

²SVEUČILISTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26
koraljka.vahtar-jurkovic@pgz.hr
mos@arhitekt.hr ; scitaroci@gmail.com

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANAK

UDK 712.3(497.5 GORSKI KOTAR)

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.05. – PEJSAŽNA ARHITEKTURA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVAĆEN: 10. 11. 2017. / 13. 12. 2017.

¹PRIMORJE-GORSKI KOTAR COUNTY
CROATIA – 51000 RIJEKA, RIVA 10/I

²UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
CROATIA – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26
koraljka.vahtar-jurkovic@pgz.hr
mos@arhitekt.hr ; scitaroci@gmail.com

SUBJECT REVIEW

UDC 712.3(497.5 GORSKI KOTAR)

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.05. – LANDSCAPE ARCHITECTURE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 10. 11. 2017. / 13. 12. 2017.

PEJSAŽNO I PERIVOJNO NASLIJEĐE GORSKOGA KOTARA

LANDSCAPE AND PARK HERITAGE OF GORSKI KOTAR

GORSKI KOTAR
PEJSAŽNO NASLIJEĐE
PERIVOJNO NASLIJEĐE
PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA

Rad sadrži pregled park-šuma, gradskih perivoja, setalista, spomen-područja, aleja i drvoreda te perivoja uz dvorce, škole i crkve u osam gradova i općina Gorskoga kotara – Brod Moravice, Čabar, Delnice, Fužine, Lokve, Mrkopalj, Skrad i Vrbovsko. Za 40-ak pejzažnih prostora donose se podatci o vremenu nastanka, osnivačima, autorima, stupnju zaštite, biljnim vrstama, stilskim i drugim obilježjima.

GORSKI KOTAR
LANDSCAPE HERITAGE
GARDENS HERITAGE
PRIMORJE-GORSKI KOTAR COUNTY

This paper contains an overview of park forests, town parks, paths and promenades, memorial areas, lines of trees, manor gardens and gardens around schools and churches in eight towns and municipalities in Gorski Kotar: Brod Moravice, Čabar, Delnice, Fužine, Lokve, Mrkopalj, Skrad, and Vrbovsko. It provides data on approximately 40 landscape areas and their origin, authors, degree of protection, plants species, and stylistic and other characteristics.

UVOD

INTRODUCTION

Područje Primorsko-goranske županije čine tri zemljopisno i prirodno različite subregionalne cjeline – priobalje, otoci i Gorski kotar. U svakomu od tih područja različit je krajolik, kao i urbanistička i arhitektonska obilježja kulturnoga krajolika. Razlike u pejsažnom i perivojnom naslijeđu ponajprije su prema biljnim vrstama, koje su, ovisno o podneblju, različite u priobalju i na otocima u odnosu na planinsko područje Gorskoga kotara. U priobalju, uz riječke gradske perivoje, nalazimo vrlo vrijedna ostvarenja perivojne arhitekture turističkih mjesta koja su se kao klimatska lječilišta razvila krajem 19. i početkom 20. stoljeca na opatijskom i crikveničkom području. Slične perivojne elemente, kao i u turističkom pogledu značajne park-sume, nalazimo i na otocima Krku, Lošinj u Rabu. Cijeli je Gorski kotar velik prirodni park oplemenjen zahvatima čovjeka u prirodnom krajoliku. Stoga je tamo perivojna arhitektura često u funkciji obilaska prirodnih ili djelovanjem čovjeka stvorenih ljepota, kakva su, primjerice, akumulacijska jezera Bajer u Fužinama ili Lokvarsko jezero.

Pejsažno i perivojno naslijeđe grada Rijeke, primorskih gradova (Opatija, Crikvenica, Rab, Mali i Veliki Lošinj) i otoka (Krki, Rab, Lošinj, Cres) istraživano je pa su objavljeni brojni znanstveni i stručni radovi. Gorski kotar je najmanje istraživani, posebice perivojno naslijeđe, koje se ne može mjeriti s povijesnim perivojima Opatije, Rijeke i drugih turističkih

gradova. Zbog toga je započeto istraživanje pejsažnog i perivojnog naslijeđa Gorskoga kotara s ciljem da se utvrdi postojanje i rasprostranjenost tog naslijeđa, kao i tipološka i sadržajna raznolikost.¹ To je prva cjelovita evidencija pejsažnog i perivojnog naslijeđa Gorskoga kotara.

Metoda istraživanja – Pejsažno i perivojno naslijeđe Gorskoga kotara obrađeno je analizom postojeće literature, starih katastarskih karata² i razglednica³. Za podatke o park-šumama Japlenski vrh u Delnicama i Golubinjak kod Lokava te perivoju dvorca Severin na Kupi, koji su zaštićeni pojedinačnim rješenjima prema Zakonu o zaštiti prirode, korištena je dokumentacija Uprave za zaštitu prirode Ministarstva zaštite okoliša i energetike – Upisnik zaštićenih područja prirode i Javne ustanove za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Primorsko-goranske županije.⁴ Grad Delnice omogućio je uvid u projektnu dokumentaciju za revitalizaciju Parka kralja Tomislava te za uređenje Supilove ulice i Trga goranskih šumara i drvvara. Recentno stanje utvrđeno je terenskim obilascima, anketama i dokumentirano fotografijama.⁵

U radu je prikazano perivojno naslijeđe Gorskoga kotara po tipološkim kategorijama s podacima o starosti (dobu nastanka), osnivaču odnosno poticaju za uređenje, površini, biljnim vrstama, stilskim obilježjima, zakonskoj zaštiti (ako postoji), kao i autoru/autorima projekta uređenja ako je takav projekt izrađen. Na temelju tako sistematiziranih podataka utvrđena su identitetska obilježja istraživanih lokaliteta.

Dosadašnja istraživanja – Pejsažno naslijeđe Gorskoga kotara spominje se u monografijama koje obrađuju goranska mjesta, kao i onima posvećenim pojedinim jedinicama lokalne samouprave. Pejsažno naslijeđe spominje se u putopisima i turističkim vodičima te u novinskim napisima objavljenim od kraja 19. st. do danas. Tako su o Gorskome kotaru kao „prirodnom i umjetnom cvjetnjaku i perivoju” pisali Dragutin Hirc, Ivan Nepomuk Jemersić, Andrija Rački, Šime Vlahov i Željko

¹ Istraživanja su provedena u sklopu znanstvenog projekta *Heritage Urbanism – Urban and Spatial Planning Models for Revival and Enhancement of Cultural Heritage [HERU-2032]*, koristeći metodološki okvir istraživačkog projekta. Projekt financira Hrvatska zaklada za znanost, a provodi se na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

² Katastarske karte pregledane su u Državnoj geodetskoj upravi, Odjelu za katastar nekretnina u Delnicama te njegovim ispostavama u Cabru i u Vrbovskom.

³ O povijesnom izgledu delničkoga gradskog parka i drvoreda uz glavnu gradsku ulicu svjedoče stare razglednice objavljene u knjizi *Povijesna setnja razglednicom kroz Grad Delnice* Josipa Zurge te u knjizi *Hrvatski perivoji i vrtovi* Dragutina Kiša.

⁴ Putem Javne ustanove (JU) „Priroda” pribavljen je još neobjavljeni rukopis vodiča o perivojima i setalistima fužinskoga kraja autorice Zrinke Brajan, dipl.ing.agr.

Poljak, te poslije brojni drugi autori. Perivojno naslijeđe opisuje se kao dio prirodnih ljepota koje su, oplemenjene djelovanjem čovjeka, bile temeljem razvoja turizma – često na lječiljskoj osnovi zbog klime i njezina povoljna djelovanja na ljudsko zdravlje posebno tijekom ljetnih mjeseci. Nije objavljena nijedna cjelovita publikacija posvećena perivojnom naslijeđu Gorskoga kotara. Autori koji su obrađivali pojedine pejzažne i perivojne teme pripadali su različitim strukovnim područjima – sumarstvu, agronomiji, arhitekturi i urbanizmu, povijesti, zaštiti prirode i turizma, a najčešće se pisalo u turističkom kontekstu. Stoga je hvalevrijedan pokušaj Zrinke Brajan da u jednome vodiču objedini povijesne i suvremene podatke o parkovima, perivojima i setnicama fužinarskoga kraja. Dragutin Kiš u knjizi *Hrvatski perivoji i vrtovi* ukazao je na potrebu jačeg vrjednovanja Gorskoga kotara i njegovih ljepota u turističkom smislu pa je objavio i nekoliko razglednica. O predjelima koji su prema Zakonu o zaštiti prirode zaštićeni u kategoriji park-šuma i značajnih krajobraza objavljeni su u novije vrijeme tekstovi u knjigama i vodičima kojima je tema prirodna baština Primorsko-goranske županije.

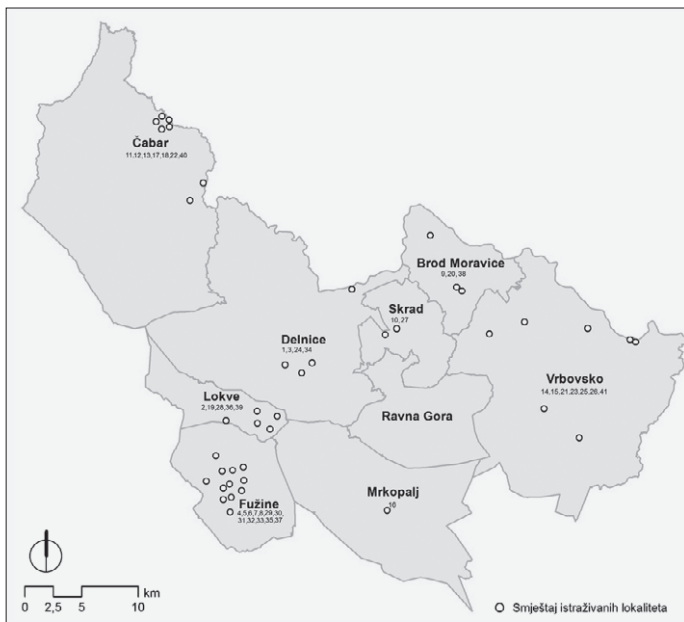
PEJSAŽNI I PERIVOJNI PROSTORI GORSKOGA KOTARA

LANDSCAPE AREAS AND GARDENS OF GORSKI KOTAR

U radu je prikazano pejzažno i perivojno naslijeđe Gorskoga kotara prema tipološkom razvrstaju. Prepoznati su sljedeći tipovi prostora: park-šume, gradski/mjesni perivoji, perivoji dvoraca, perivojno uređena spomen-područja, perivojno uređeni prostori vjerskoga značaja, školski vrtovi, šetalista i vidikovci, aleje i drvoredi te pojedinačna stabla.

PARK-ŠUME⁶ / PARK FORESTS

Japlenski vrh, bujnom šumom bukve i jele obraslo brdo visine 842 m.n.m., zaštićeno je 1953. godine prema Zakonu o zaštiti prirode u kategoriji park-šume.⁷ Omiljeno je rekrea-

SL 1. ISTRAŽIVANI LOKALITETI U GRADOVIMA I OPCINAMA GORSKOGA KOTARA
FIG. 1 LOCATIONS OF THE LANDSCAPE AREAS AND GARDENS OF GORSKI KOTAR

cijsko područje stanovnika Delnica i izletnika koji mogu uživati u setnjama mrežom pješačkih staza i atraktivnoj vegetaciji. U park-šumi je Lovčki dom te manji zoološki vrt s jelenima lopatarima i muflonima. Urbanistička posebnost park-šume jest činjenica da se ona nadovezuje na središnji gradski perivoj čineći s njime cjelinu⁸ (Sl. 2.).

Golubinjak, kilometar udaljen od središta Lokava, predio je površine 51 ha koji čini šuma starih jela i smreka. Livada u sjevernom dijelu uređena je kao park skulptura (Sl. 3.). Tu su još dječje igraliste, učionica u prirodi i sportski park pa je Golubinjak omiljeno izletišta Lokvaraca i turista. Ovdje raste i jela nazvana 'kraljica šume' jer je stara 226 godina; promjera je 1,42 m, visine 42 m, a opsega 4,43 m.⁹ Atraktivnosti područja pridonose i krški fenomeni poput Golubnje pećine i Ledene špilje, prirodnih kamenih vrata, vidikovca na osamljenoj stijeni i drugih. Golubinjak je zbog svoje neobične ljepote 1961. godine zaštićen u kategoriji park-šume¹⁰, a dio je i ekološke mreže Natura 2000, kao po-

SL 2. PARK-ŠUMA JAPLENSKI VRH
FIG. 2 JAPLENSKI VRH FOREST PARK

SL 3. PARK-ŠUMA GOLUBINJAK
FIG. 3 GOLUBINJAK FOREST PARK

5 Terenska istraživanja obavljena su u srpnju 2016. i svibnju 2017. u nazočnosti stručnih suradnika Javne ustanove „Priroda“ i županijskoga Upravnog odjela za prostorno uređenje, graditeljstvo i zaštitu okoliša, Ispostave u Delnicama. Tom su prilikom obavljani i razgovori s mjerodavnim predstavnicima lokalne samouprave te djelatnicima muzeja i drugih ustanova koje su posjećene.

6 Park-šuma je kategorija kojom u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode upravlja Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode.

7 Rješenje o zaštiti br. 26919-1953. (reg.br. 39). [Upisnik zaštićenih područja prirode Republike Hrvatske]

8 RANDIĆ *et al.*, 2005: 116-120

9 RANDIĆ *et al.*, 2005: 121-124

10 Rješenje o zaštiti br. 116/3-1961. [Upisnik zaštićenih područja prirode Republike Hrvatske]

SL. 4. PARK KRALJA TOMISLAVA U DELNICAMA, RAZGLEDNICA, POČETAK 20. ST.

FIG. 4 KING TOMISLAV PARK IN DELNICE, PICTURE POSTCARD, BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

SL. 5. PARK KRALJA TOMISLAVA U DELNICAMA
FIG. 5 KING TOMISLAV PARK IN DELNICE

SL. 6. PARK KRALJA TOMISLAVA U DELNICAMA, GEODETSKI NACRT

FIG. 6 KING TOMISLAV PARK IN DELNICE, GEODETIC DESIGN

druže značajno za očuvanje divljih vrsta i stanista.¹¹

GRADSKI/MJESNI PERIVOJI / TOWN PARKS

Park kralja Tomislava¹² u Delnicama najveći je, najznačajniji i sadržajima najbogatiji perivoj u Gorskom kotaru. Povezuje središte grada s padinama park-šume Japlenški vrh. Nisu

pronađeni podatci o osnivanju perivoja, ali stare razglednice svjedoče da su Delničani rado boravili u njemu već početkom 20. stoljeća. Nakon Drugoga svjetskog rata u njemu je ureden memorijalni prostor s postavom spomen-bista. Nedavno je perivoj obnovljen prema projektu zagrebačkoga *Zrinjevca*, i to sredstvima Janet Majnarich iz Kanade, pa je u njenu čast prozvana glavna aleja i postavljena spomen-ploča.¹³ U perivoju rastu lipe, javori, smreke, bukve, crna joha i Pančićeva omorika. U središtu Delnica 2013. godine perivojno je ureden i trg na raskrižju Supilove ulice i Lujzinske ceste¹⁴, kao poveznica glavnoga gradskog perivoja i glavne ulice s drvo-redom lipa, koji je postojao još krajem 19. i početkom 20. stoljeća (Sl. 4.-6.).

U Čabru, na središnjem Trgu kralja Tomislava, na mjestu gdje je prije bila stara ruševna zgrada, uređena je 1999. godine mala perivojna površina u središtu koje je spomenobilježje svim hrvatskim braniteljima.¹⁵ Obilježje žrtvama u Drugome svjetskom ratu postavljeno je 1959. godine u obližnjoj perivojno uređenoj površini kod hotela.¹⁶ U mjestu Plešće, na području Grada Čabra, nedavno je perivojno uređen prostor pred crkvom, u središtu kojeg dominira fontana i četiri javora.¹⁷

Za centar Vrbovskoga izrađen je Plan pejzažnog uređenja u sklopu cjelovitoga provedbenog urbanističkog plana, autora Miroslava Kollenza.¹⁸ U gradskom središtu perivojno je ureden prostor ispred skole te je zasaden drvo-red lipa uz glavnu ulicu, dok je prostor ispred crkve zasaden nizom smreka.¹⁹

Perivojno uređivanje Fužina i okolice započinje potkraj 19. stoljeća, u velikoj mjeri i zaslugom Društva za poljepšavanje mjesta, na po-

¹¹ JURIC *et al.*, 2015: 369-373

¹² Naziv Park kralja Tomislava perivoj je dobio 1925. godine povodom obilježavanja tisućite obljetnice hrvatskoga kraljevstva. Poslije je nosio naziv Gradski park, a 1990-ih vraćen mu je izvorni naziv. [ŽURGA, 2003: 61]

¹³ Janet Majnarich bila je umirovljena učiteljica koje su roditelji podrijetlom iz Delnica, zbog čega je ona oporučno ostavila dva milijuna dolara za uređenje grada. [KRMPTIC, 2016: 22]

¹⁴ Projekt uređenja trga izradio je Geoprojekt iz Opatije, a projektantica je Mara Kučan Smešny, dipl.ing.arh.

¹⁵ Autorica perivojnog uređenja je Nena Kvas, dipl.ing.arh., a autor je skulpture akademski kipar Ljubo de Karina. [Grad Čabar i Nena Kvas]

¹⁶ ZBASNIK, 2017: 132

¹⁷ Autorica je uređenja Nena Kvas.

¹⁸ Provedbeni urbanistički plan centra Vrbovskoga, 1983., autor-planer: docent Miroslav Kollenz, dipl.ing.arh.; suradnici: Mladen Obad Šćitaroci, Nenad Lipovac; Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za urbanizam. Plan pejzažnog uređenja izradio je Mladen Obad Šćitaroci.

¹⁹ ANTIĆ, 1984: 270-271

²⁰ Naziv potječe vjerojatno od činjenice da su se na tom prostoru nekada okupljali Fužinarci i njihovi gosti u vrijeme blagdana, posebice u lipnju prilikom svetkovine sv.

ticaj kojeg se uređuju javni perivoji, vrtovi oko ljetnikovaca uglednih riječkih obitelji, šetnice i drvoredi. Na poticaj Društva, a pod vođenjem šumara Rosmanića, na površini od 914 m² uređen je 1890. godine prvi javni perivoj Park Podjanjci²⁰, danas Park dr. Franje Račkoga²¹. Perivoj je nekoliko puta obnavljan: prvi put 1928. kad je u njemu postavljena bista dr. Franje Račkoga²², zatim 1954., 1984. i konačno 2006. godine, kada je perivoj u cijelosti preoblikovan. Izvorno oblikovanje bilo je historicističko, a nakon Drugoga svjetskog rata u perivoju je uređen prostor za igru djece. Do obnove 2006. u perivoju su rasle stablašice smreke, divlje trešnje, jasena i malolisnih lipa. Prilikom obnove proširen je glavni ulaz u perivoj i otvoren novi ulaz na južnoj strani. Bista dr. Franje Račkoga postavljena je u sjevernom dijelu perivoja, a u središnjem je dijelu postavljen paviljon (Sl. 7. i 8.).

Društvo za poljepšavanje mjesta dalo je poticaj za uređenje i drugoga javnog perivoja u Fuzinama, ujedno i najvećega u mjestu – Park Gorica, otvorenog za javnost 1893. godine. Uređen je na prostoru prirodne jelove šume u vlasništvu općine prema zamisli šumara Josipa Pfistera. Brojni zapisi, putopisi i turistički vodiči iz 1930-ih godina bilježe da je taj perivoj bio obrastao crnogoričnom šumom smreke. Kroz park-šumu nekad su prolazile pjesačke staze s klupama, a postojao je i drveni paviljon²³ i rasvjeta. Bio je uređen i prostor za predstave, koje su se povremeno odigravale. Početkom 20. stoljeća izgrađena su teniska igrališta, obnovljena 1954. godine. Uz Park Gorica 1960-ih godina gradi se vikend-naselje i šest paviljona za odmarališta riječkih radnih organizacija. Danas

je perivoj zapušten, nema rasvjete, teniskog igrališta ni nekadašnje drvene kolibe, a staze su obrasle vegetacijom. Od drveća prevladava bukva s vrlo vrijednim primjercima stogodišnjih stabala. U perivoju je tek jedna manja skupina smreka i pokoja breza. Godine 2006. Građevno-projektjni zavod iz Rijeke izradio je projekt obnove i uređenja perivoja.²⁴

Turističko društvo je prilikom osnutka 1911. godine u Fuzinama uredilo i Park Sednjak sa šetnicom kroz prirodnu brezovu šumu. Ta je šetnica bila dijelom jedinstvene staze koja je vodila od Parka Račkoga do Parka Sednjaka, iz njega do željeznickog mosta, zatim do setališta Kolibice, po kojoj se vraćalo u središte mjesta. Danas je to područje prevladavajuće prirodne bukove šume. U perivoju su i dva izvora pitke vode. Kako se iz perivoja pruža lijep pogled na Gornje selo, crkvu i Park dr. Franje Račkoga, taj je prostor stanovništvu poznat pod nazivom Vidikovac Grbajel.

Na području Općine Fuzine, u predjelu Liča zvanom Tomino selo, na zaravni uz Marasovo jezero²⁵ uređen je mjesni perivoj s klupama u sjeni breza i stazom oko jezera.²⁶ U znak sjećanja na Josipa Broza Tita, 1980-ih godina uz jezero je posađeno 88 stabala različitih vrsta (breze, topole, smreke, lipe i crnoga bora).

Mjesni perivoj u Skradu uređen je na padini istočno od hotela *Zeleni vir*.²⁷ U njemu je 1962. godine podignut spomenik žrtvama fašizma autorice Gabrijele Kolar. U perivoju su prije rasle stare jele i smreke, a prilikom nedavne obnove zasadoeno je više vrsta ukrasnih stabala i grmlja. Danas nosi naziv Park mladih i u njemu su postavljene još dvije skulpture – skulptura tunela, rad akademskoga kipara Daniela Kovača, a ove godine

SL 7. PARK DR. FRANJE RAČKOGA, FUZINE
FIG. 7 DR FRANJO RAČKI PARK, FUZINE

SL 8. SPOMEN-BISTA DR. FRANJI RAČKO U PERIVOJU
FIG. 8 DR FRANJO RAČKI MEMORIAL BUST IN THE PARK

SL 9. BRONČANA SKULPTURA DRVODJELCA U PERIVOJU, BROD MORAVICE, AUTOR: AKADEMSKI KIPAR ZVONKO ČAR
FIG. 9 BRONZE SCULPTURE OF A CARPENTER IN THE PARK, BROD MORAVICE, AUTHOR: SCULPTOR ZVONKO ČAR

Antona – zaštitnika mjesta, kada bi često pekli janjce. [BRAJAN, 2007: 7]

21 Dr. Franjo Rački (1828.-1894.) – teolog, povjesničar, publicist, kulturni djelatnik, jedan od osnivača JAZU (danas Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti) i njen prvi predsjednik, rođen je u Fuzinama.

22 Bista je jednaka onoj koja se nalazi na njegovu grobu u Arkadama na Mirogoju.

23 Ivan Nepomuk Jemersić 1904. u putopisu *Kopnom i morem na Plitvička jezera* opisuje staze i paviljon. [BRAJAN, 2007: 10]

24 Projektom je predviđena obnova postojećih građevina, prorjeđivanje visoke šumske vegetacije i osvjetljavanje javnom rasvjetom, uređenje sanjkalista, izgradnja paviljona-vidikovca, izgradnja drvenih mostića preko potoka i izgradnja novih teniskih igrališta na mjestu nekadašnjih.

25 Prirodno krasko jezero bogato je različitim biljnim vrstama koje uza nj rastu, ribama te divljim guskama i patkama koje nastanjuju njegove rubove. Naziv je dobilo po pastiru iz obitelji Maras koji se sa svojim stadom ovaca utopio u jezeru zbog zivoga blata koje ga okružuje. [BRAJAN, 2007: 12-13]

26 U mjestu Lič je nekada bilo puno takvih brezika koje okolno stanovništvo naziva brizic. Danas u Liču postoji sedam brizica s lokalnim nazivima.

27 Smatra se da je perivoj uređen odmah nakon gradnje hotela 1920.

SL. 10. PERIVOJ DVORCA SEVERIN NA KUPI NA STAROJ KATASTARSKOJ KARTI, 1862.
FIG. 10 PARK OF THE CASTLE AT SEVERIN NA KUPI ON AN OLD CADASTRAL MAP, 1862

još i skulptura monolit akademskoga kipara Zdravka Milica.²⁸

U središtu Brod Moravica ureden je 1954. godine malen mjesni perivoj oko spomenika poginulima u Drugome svjetskom ratu. Poslije su u njemu postavljene još dvije skulpture inspirirane čestim zanimanjima ljudi u minulim vremenima u tome kraju: brončana skulptura drvodjelca, rad akademskoga kipara Zvonka Cara (Sl. 9.) i skulptura pokučarca²⁹ izrađena od hrastova drva akademskoga kipara Marijana Sušca.

PERIVOJI DVORACA / MANOR GARDENS

Na području grada Vrbovskoga najznačajniji je perivoj dvorca Severin na Kupi koji je zaštićen kao pojedinačni spomenik parkovne arhitekture.³⁰ Dvorac je na strmoj šumovitoj padini s desne obale rijeke Kupe podignula plemićka obitelj Frankopan. Prvi se put spominje 1558. godine kao „kameni lukovdolski grad – velika kamena kula kojom raspolazu sami zitelji”. Neko je vrijeme bio u posjedu Zrinskih koji su ga 1580. prepustili knezu Gašparu Frankopanu Trzackom, kojega je naslijedio Vuk Krsto Frankopan. Nakon pogibije posljednjega Frankopana i sloma Urote zrinsko-

-frankopanske 1671. godine imanje je bilo opustošeno. Dvorac je četverkutna građevina s ugaonim kulama i unutrašnjim dvorištem. Obnovljen je 1803. za vrijeme grofa Ivana Orsica, kada je ureden i pejzažni perivoj oko dvorca na tri razine, ukupne površini 7 ha.³¹ Prvi, najviši dio uz dvorac čini omanji drvored božikovine te nekoliko stabala Lawsonova pačempresa i divljega kestena. Na toj je razini smještena i kapela sv. Florijana. Najatraktivniji je vidikovac s kamenom cisternom, s kojeg se pruža lijep vidik na slovenska brda i rijeku Kupu.³² S južne strane uz dvorac zasadeni su brijestovi, tise i grmovi šimsira. Do druge i treće razine vode prostrana stubista naglašena simetrično zasadenim primjercima stabala. U drugoj razini perivoja raste skupina starih stabala podrijetlom iz Sjeverne Amerike (Lawsonov pačempres, američki borovac, američki crveni hrast i američka tuja). Raste tu i brojno drugo drveće (bukva, crvenolisna bukva, divlji kesten, božikovina, pačempresi, bagremi, jele i smreke, brijestovi i javori, platane, tise, lipe). Od perivojno-arhitektonskih građevina nalazimo: ulazni portal, ulazni pretprostor dvorca, terasa s cisternom i vidikovcem, dvorac³³, kapelica, bazen-ribnjak, monumentalna ograda i dr. Od perivoja do podnožja i obale Kupe vodi šetaliste. Perivoj je veoma zapušten (Sl. 11. i 12.).³⁴

U Gorskom kotaru su još dva frankopanska dvorca – onaj u Staroj Sušici, u kojem je godinama riječko dječje odmaralište, te onaj u Brodu na Kupi u kojem je Primorsko-goranska županija uredila Muzej sumarstva, lovstva i ribolova, kojim upravlja Prirodoslovni muzej Rijeka. Tijekom vremena imanje oko njih izgrađeno je drugim građevinama i prometnim površinama pa je nestao njihov perivojno uređeni okoliš. U kuriji Zrinskih u Čabru smještene su upravne službe lokalne, županijske i državne razine.³⁵

²⁸ Skulptura je izrađena na 38. sazivu Goranske kiparske radionice u Lokvama 2017.

²⁹ Pokučarci su bili stanovnici ovih krajeva koji su zimi odlazili od kuće u druge zemlje kako bi prodavali sitnu robu od kuće do kuće, a u proljeće bi se vraćali zbog radovala na otvorenom.

³⁰ Perivoj je zaštićen 1966. godine (br. 80/7-1966.). [Upisnik zaštićenih područja prirode Republike Hrvatske]

³¹ Projekt Putovima Frankopana, <http://frankopani.eu/loc/dvorac-severin/>

³² Rogić *et al*, 2016: 6-7

³³ Na dvorcu, koji je 2012. g. nakon 20-godišnjega sudskog procesa vraćen u vlasništvo Gradu Vrbovskom [„Novi list”, 7. svibnja 2012.], istaknut je natpis da je konzervaciju izvršila Šumarija Vrbovsko 1958./1959.

³⁴ U Izvješću o stanju u prostoru Grada Vrbovsko navodi se potreba izrade Studije obnove i zaštite perivoja i dvorca, kao i projekt obnove.

³⁵ Stari Čabar razvio se oko kurije koju je podigao Petar Zrinski pokraj usca Paklenskog jarka u rijeku Čabranku.

SL. 11. DVORAC I KAPELICA SEVERIN NA KUPI
FIG. 11 CASTLE AND CHAPEL AT SEVERIN NA KUPI

SL. 12. PERIVOJ DVORCA SEVERIN NA KUPI
FIG. 12 PARK OF THE CASTLE AT SEVERIN NA KUPI

PERIVOJNO UREDENA SPOMEN-PODRUČJA / MEMORIAL AREAS

S obzirom na to da je područje Gorskoga kotara veoma stradalo tijekom Drugoga svjetskog rata, a stanovništvo iskazalo iznimno domoljublje, hrabrost i otpor neprijatelju, nakon rata podizani su pojedinačni spomenici koji su smješteni u postojeće perivoje ili je njihov neposredni okoliš perivojno uređen, a uređena su i dva veća memorijalna prostora – Gorandol u Lukovdolu i Matić-poljana.

Memorijalni sklop u Lukovdolu, nazvan Gorandol, posvećen uspomeni hrvatskoga pjesnika Ivana Gorana Kovačića³⁶, smješten je na uzvišenju iznad mjesnoga groblja. U pjesnikovoj rodnoj kući uređen je memorijalni muzej i knjižnica s izložbenim prostorom. Gorandol je uređen 1983. godine.³⁷ Svake godine na pjesnikov rođendan održava se okupljanje mladih pjesnika – Goranovo proljeće. Tamo je grobno obilježje³⁸ i spomenik autora Vojina Bakica.³⁹ Prostor je, u skladu s pjesnikovom željom, okružen crnogoričnim drvećem – tamnim smrekama⁴⁰, a zasadeni su još javor i bagrem (Sl. 13. i 14.).

Na Matić-poljani na području Općine Mrkopalj, nedaleko od sela Tuka i Begova Razdolja, podignut je 1969. godine spomenik dvadesetsestoricu smrznutih partizana XIII. primorsko-goranske divizije. To iznimno prostorno-likovno ostvarenje djelo je profesora arhitekta Zdenka Sile, nagradeno nagradom grada Rijeke za najbolje likovno ostvarenje godine. Prostor poljane svladan je potpunim „jedinstvom spomenika, prirode i podneblja toga prekrasnog i kobnog krajolika“⁴¹. Likovi partizana simbolično su predstavljeni kamenim steccima izrađenim od lokalnoga kamena, postavljenim u blagom luku uz rub sjeverne padine gdje puše najjači vjetar za snježnih mecava.

Poslije su u mjestu uređeni park Garkel te staze prema izvoru i ribnjacima.

³⁶ Ivan Goran Kovačić rođen je u Lukovdolu 21. ožujka 1913.

³⁷ Provedbeni urbanistički plan spomen-područja izrađen je u Zavodu za arhitekturu Arhitektonskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a prema projektu Berislava Radimira, Damira Rubeše i Berislava Serbetica.

³⁸ Sabor Republike Hrvatske dao je 1996. urediti grobno obilježje. Na njemu je naznačeno da tamo leže djelomično pronađeni posmrtni ostaci hrvatskoga književnika Ivana Gorana Kovačića, ubijenog četničkom rukom u srpnju 1943. kod Foče, te da je obilježje po projektu arhitekta Zvonimira Krznarica izradilo klesarstvo Jerbic iz Samobora. U sklopu grobnog obilježja zasadene su prirodne biljke kamenjara.

³⁹ Jednaka je skulptura, izrađena u granitu, postavljena u Parku Ribnjak u Zagrebu. [*** 1981: 88]

⁴⁰ Zbog bolesti uzrokovane potkornjakom velik je dio stabala stradao.

⁴¹ EKL, 1981: 830

SL. 13. SPOMEN-PARK GORANDOL U LUKOVDOLU
FIG. 13 GORANDOL MEMORIAL PARK IN LUKOVDOL

SL. 14. SPOMEN-PARK GORANDOL U LUKOVDOLU, GROB I SPOMENIK I. G. KOVAČIĆU, AUTOR SKULPTURE: VOJIN BAKIC
FIG. 14 GORANDOL MEMORIAL PARK IN LUKOVDOL, GRAVE AND MONUMENT TO I. G. KOVACIC, SCULPTURE BY VOJIN BAKIC

PERIVOJNO UREDENI PROSTORI VJERSKOG ZNAČAJA / PARKS AROUND CHURCHES

U svim mjestima Gorskoga kotara izgrađene su brojne crkve, uz koje su zasadena stabla i okoliš im je perivojno uređen, a posebno se ističu Kalvarije u nekoliko mjesta. U Čabru od crkve prema groblju vodi križni put, kojeg su postaje uklopljene u drvoredu divljih kestena. Na području je Grada Čabra i Sveta Gora, gdje do crkve vodi monumentalno stubište s postajama križnoga puta. Uz njih je bio zasaden drvored smreka, koji je uništen u ledolomu 2014. godine. U središtu je Lokava križni put koji vodi od crkve do brjezuljka s kojeg se pruža lijep pogled na okolicu. Kalvarija u mjestu Šimatovo na području Općine Brod Moravice, stara više od 100 godina, obnovljena je prije desetak godina (Sl. 15. i 16.).

Perivojno uređen prostor nalazi se i u sklopu manastira Gomirje na području Grada Vrbovskog.

SL. 15. LOKVE, KALVARIJA
FIG. 15 LOKVE, CALVARY

SL. 16. ČABAR, POSTAJA KALVARIJE U DRVOREDU DIVLJIH KESTENOVA
FIG. 16 ČABAR, CALVARY STATION IN A LINE OF CHESTNUT TREES

SL. 17. ŠKOLSKI VRT, BROD NA KUPI
FIG. 17 SCHOOL GARDEN, BROD NA KUPI

SL. 18. ŠKOLSKI VRT, BROD NA KUPI
FIG. 18 SCHOOL GARDEN, BROD NA KUPI

ŠKOLSKI PERIVOJI I VRTOVI / SCHOOL GARDENS AND PARKS

U gradu Čabru jedina veća javna površina danas je školski vrt ureden ispred Osnovne škole Petra Zrinskoga i Srednje škole Vladimira Nazora, na mjestu nekadašnjega vlastelinskog perivoja obitelji Ghyczy zvanog Garkel.⁴² Danas su u vrtu zasađene vočke (jabuke i kruške) te cvijeće, a u travnjaku su postavljene biste Petra Zrinskoga i Vladimira Nazora, te meteorološka postaja.

U Moravicama (Grada Vrbovsko), oko Željezničke tehničke škole ureden je perivoj u kojem je spomen-obilježje žrtvama fašizma iz 1951., rad Velibora Maćukatina. U dijelu perivoja nedavno je ureden vrt tolerancije potaknut potrebom osude pojave učenickog nasilja.

Uz Osnovnu školu Frana Krste Frankopana u Brodu na Kupu prostire se na plodnoj i slikovitoj naplavnoj ravnici rječice Kupice – školski voćnjak, gdje se njeguje tradicija uzgajanja autohtonih starih sorata jabuka, krušaka i oraha.⁴³ Od 2012. godine u okolišu škole postavljena je u sklopu međunarodnoga projekta SOŽITJE poučna „Medvjeda staza“, s poučno-didaktičkim pločama i skulpturama koje prikazuju život goranskih smeđih medvjeda (Sl. 17. i 18.).

ŠETALIŠTA / PROMENADES

Na području Grada Vrbovskoga perivojno je uredeno šetaliste uz potok Kamačnik – oko 3 km dug desni pritok rijeke Dobre koji se probija kroz bujnu gorsku bukovu šumu. Pješaci koji je put, koji vodi od ušća do izvora potoka i natrag, opremljen drvenim setnicama, mostićima i klupama. Uz razvalinu stare pilane izgrađene početkom 20. st., koja je za pogon koristila snagu vode, zasađeno je nekoliko smreka.⁴⁴ Pri završetku toka uredeno je izletišta s perivojno uredenim površinama.⁴⁵

Za uživanje u prirodnim ljepotama fužinarskoga kraja važna su šetalista: Šetaliste Preradović, Šetaliste Benkovac, Šetaliste Kolibice, Šetaliste na vrelo Ličanke i Šetaliste uz jezero Bajer.

Najpoznatije je Šetaliste Preradović, koje kroz nekada crnogoričnu jelovu, a danas uglavnom listopadnu bukovu šumu vodi prema istoimenom vrhu (892 m.n.m.), s kojeg se pruža pogled na Ličko polje, jezero Bajer i mjesto Fuzine. Prvo je to šetaliste uredeno krajem 19. stoljeća zaslugom Društva za poljšepavanje mjesta.⁴⁶ Prvi je put obnovljeno oko 1911. godine na inicijativu iste godine osnovanoga Turističkog društva, zatim u razdoblju između 1930. i 1940., te ponovno 1984. i 1985. godine prilikom akcije u povodu proslave 200-godišnjice osnovne škole Fuzine. Zadnja je obnova napravljena 2006. u sklopu ekološke akcije u povodu obilježavanja Dana planeta Zemlje.

Šetaliste Benkovac vodi iznad Parka Gorica uz današnje vikendice i spušta se prema nekada vrlo lijepom skijalištu. Bilo je motivom brojnih turističkih razglednica Fuzina između dva svjetska rata.

Šetaliste Kolibice, prvo koje je uredeno u turističke svrhe, nastalo je nakon otvaranja pruge Rijeka-Karlovac 1873. kako bi se skratio put od željezničkoga kolodvora do središta mjesta. Tada su uz šetaliste postavljene klupe za odmor, a posaden je i drvored lipa radi hladovine. Obnovljeno je u razdoblju od 1930. do 1940., a Turističko društvo stazu obnavlja i u razdoblju od 1952. do 1968.

Na lijevoj obali jezera Bajer bilo je uredeno šetaliste do izvora rijeke Ličanke, koje je bilo popularno još u doba začetaka turizma u tome kraju, odmah po izgradnji željezničke pruge Rijeka-Zagreb 1873. godine. U to se

SL. 19. DRVORED U LOKVAMA
FIG. 19 LINE OF TREES IN LOKVE

⁴² Odjel za katastar nekretnina Delnice, Ispostava Čabar, ne posjeduje katastarsku kartu s urisanim perivojem jer su prve karte izradene 1860-ih godina kada perivoja još nije bilo, a karte su obnavljane 1954. kada ga više nije bilo. Dostupni su zapisi Andrije Zbašnika koji u knjizi *Veja* navodi da se perivoj protezao preko Paklenskoga jarka s Milanom šumicom do naselja Loknari te da su u njemu rasla visoka stabla i bili uredeni travnjaci i cvjetnjaci. U središnjem je dijelu bila fontana u obliku kruznoga betonskog zdenca u sredini kojeg je bila mala željezna kula iz koje je izlazila voda. U dijelu toga perivoja već 1930. uređena su teniska igrališta. [ZBAŠNIK, 2017: 65, 68; ŽURGA, 2003.]

⁴³ Po najzastupljenijoj staroj sorti jabuke u voćnjaku – bobovcu prozvana je školska Učenička zadruga *Bobovac*. Logo zadruge je jabuka s crvom jer je osnovni cilj zadruge promicanje zdrave i prirodno uzgojene hrane.

⁴⁴ ROGIĆ, RANDIĆ, CRNKOVIC, 2016: 259-261

⁴⁵ Zbog svoje iznimne krajobrazne ljepote te bogatstva flore i faune područje Kamačnika je odlukom Županijske skupštine Primorsko-goranske županije 2002. zaštićeno prema Zakonu o zaštiti prirode u kategoriji značajnoga krajolika. Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode u Primorsko-goranskoj županiji duž staze je postavila poučne ploče s informacijama za posjetitelje, a odnedavno se u suradnji s Gradom Vrbovsko tamo uređuje i tzv. Panova staza postavljanjem instrumenata, kakve su primjerice potočne orgulje.

⁴⁶ Preradovićev vrh se prije zvao Mackovica jer su nekada divlje mačke u većem broju obitavale na tom prostoru. U vrijeme proslave 1000 godina hrvatskoga kraljevstva (1925.), vrh Mackovica preimenovalo se u vrh Preradović po pjesniku Petru Preradoviću.

doba početkom svibnja pozivalo posjetitelje na proljetna okupljanja – *majalese*, kojom su se prilikom svi značajni izvori, a osobito ovaj, kitili prema starom običaju. Pritom su priredivane zabave na kojima bi se okupljao velik broj izletnika. Šetalište je bio bijeli put dug 3 km. Obnovilo ga je 1930-ih godina Društvo za poljepsavanje mjesta. Nakon što je Andrija Kauzlaric, nekadašnji vlasnik penziona *Bitoraj* na tome mjestu izgradio vodovod i električnu centralu, staza je izgubila na popularnosti.

Prvu sadnju 5 km duge obale jezera Bajer⁴⁷ vodilo je Turističko društvo 1954. godine, što je nastavljeno 1965. kada su posadane zalosne vrbe, topole, breze, aris i žuta šumska glicinija tzv. negnjila, čime se željelo postići da jezero poprimi što prirodni izgled. Šetalište je uređeno 2005. godine, a uređen je i pejzažni pojas između Vreleske ulice i jezera. Namjera je bila ostvariti pejzažnu barijeru prema cesti i postići prirodan izgled sadnjom raslinja.⁴⁸

Uz Lokvarsko jezero također je uređena šetnica na način da se u što većoj mjeri sačuvaju prirodna obilježja krajolika. Šetalište za obilazak zaštićenoga krajolika Vrazji prolaz / Zeleni vir na području Skrada uređeno je nizom staza i drvenih mostića.⁴⁹

ALEJE I DRVOREDI / LINES OF TREES

Na izlazu iz središnjega gradskog perivoja u Delnicama nastavlja se nedavno perivojno uređena glavna Ulica Frana Supila te Trg goranskih šumara i drvara.⁵⁰ Za glavnu ulicu

⁴⁷ Umjetno jezero Bajer nastalo je od 1946. do 1950. gradnjom brane i potapanjem korita rijeke Licanke radi proizvodnje električne energije. Voda jezera je pitka te obiluje ribom, a privlači mnoge jedrilicare, veslače i ronioce, a ljeti i brojne kupce.

⁴⁸ Šetnica povezuje različite prostore: livadu za piknik i odmor, kamp, spilju Vrelo i ugostiteljsku građevinu. Tijekom gradnje autoceste Rijeka-Zagreb 1992. godine na poticaj Mjesne zajednice Fuzine teren je uređen u obliku poluotoka i zatravnjen. Podignuta je i ribarska kućica u vlasništvu Ribolovnog društva. Zrinka Brajan napravila je 2006. idejni projekt za uređenje tog prostora.

⁴⁹ ROGIC, RANDIC, CRNKOVIC, 2016: 229-230

⁵⁰ Prostor je uređen sredstvima IPARD fonda Europske unije za ruralni razvoj.

⁵¹ Drvored je vidljiv već na najstarijim razglednicama s početka 20. stoljeća. [ŽURGA, 2003: 43, 52]

⁵² Uređenje trga izvedeno je prema projektu Mare Kucan Smešny, dipl.ing.arh., iz tvrtke Geoprojekt d.d. iz Opatije, izrađenom u ožujku 2012. [dokumentacija Grada Delnica]

⁵³ ZBAŠNIK, 2017: 69-70

⁵⁴ To je već treća lipa na istome mjestu. Izvorna lipa, za koju se vjeruje da potječe još iz doba Zrinskih, porušena je zbog dotrajalosti 1937. g. Druga je zasadena na dan kapitulacije Italije 1943., a uvenula je 2012. godine. [ZBAŠNIK, 2017: 69-71]

⁵⁵ Kvaliteta drva, preveliko iskoristavanje i spori rast uzroci su nestajanja tise s prirodnih stanista pa je tisa uvrštena u popis strogo zaštićenih vrsta u Republici Hrvatskoj.

znakovit je drvored lipa⁵¹, a na trgu je uređena fontana.⁵²

Za mjesto Fuzine bila je znakovita 200 m dugačka aleja lipa podignuta u 19. stoljeću uz glavnu ulicu koja vodi u mjesto. Opseg debla pojedinih primjeraka svjedoči o stoljetnom drvoredu koji je nekada bio jednoobrazan. Neodgovarajućom njegom stablima je u znatnom mjeri oslabljena vitalnost, što je dovelo do njihova prijevremenog starenja i propadanja. Tijekom vremena u drvored su usadene i druge vrste – pitomi kesten, crvenolisna bukva, jasen, topola, divlja trešnja i vrba – koje su sadene na različitim udaljenostima pa je današnji drvored starosno, prostorno i botanički neujednačen.

Na potezu od mosta i brane do piknik-prostora 2007. godine zasaden je novi drvored crvenoga javora.

Na području Općine Lokve značajna je aleja koja vodi od park-šume Golubinjak do Lokava gdje rastu vrlo stara stabla hrasta, divljava kestena i jasena, a poslije je zasaden još nekoliko stabala divljava kestena (Sl. 19.).

U Brod Moravicama uza stazu s klupama, od mjesta do željezničke stanice, drvored je starih lipa zasadenih početkom 20. stoljeća (Sl. 20.).

POJEDINAČNA STABLA / SINGLE TREES

Na području Gorskoga kotara raste i nekoliko pojedinačnih stabala, vrijednih zbog starosti ili memorijalnog i simboličkog značenja. To su: jela 'kraljica šume' u park-šumi Golubinjak (Sl. 21.), pojedinačna stabla lipe u Čabru i stara tisa u zaseoku Mededi na području Grada Vrbovskoga.

U središtu Čabra, na Trgu kralja Tomislava, dugo je godina rasla stara lipa koju su smatrali simbolom mjesta i svjedokom mnogih svećanih i tužnih događanja. Uz lipu je skulptura lava, iz usta kojeg teče pitka voda. To je veća skulptura postavljena umjesto izvorne manje skulpture postavljene 1925. godine.⁵³ Šumarsko je društvo 2015. godine zasadilo mladicu lipe.⁵⁴

Stara tisa u Mededima zaštićena je kao pojedinačno stablo još 1965. godine u kategoriji spomenika prirode. U godini zaštite stablo je bilo visoko 15 metara i opsega 2,5 metra.⁵⁵

U središtu Brod Moravica rasla je 130 godina stara lipa, no morala je biti uklonjena jer se srušila. Umjesto nje zasadena je nova.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća perivojno su uređivani i prostori oko željezničkih postaja – sadena su stabla, uređivani travnjaci obrubljeni živicama i cvijecem. Zapuštanjem željezničkog prijevoza ti su prostori gubili na značenju pa su tijekom vremena postali zapušteni.

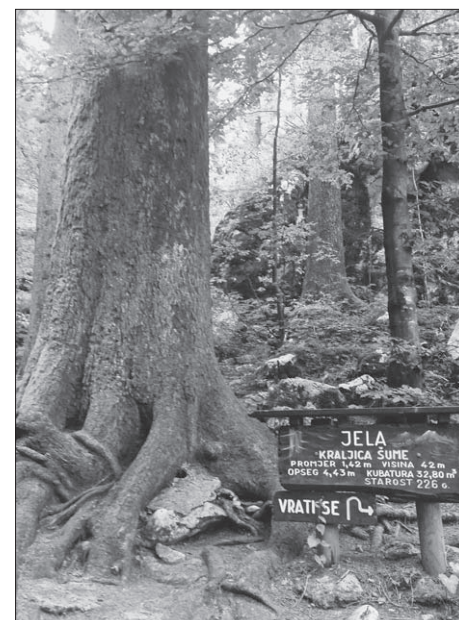

SL. 20. DRVORED LIPA ZIMI, UZ SETNICU KOZJAČU U BROD MORAVICAMA

FIG. 20 LINE OF LINDEN TREES ALONGSIDE KOZJAČA PATH IN BROD MORAVICE

SL. 21. ZAŠTIĆENA JELA U PARK-SUMI GOLUBINJAK

FIG. 21 PROTECTED ABIES IN GOLUBINJAK FOREST PARK

Tabl. II. PREGLED PERIVOJNOG NASLIJEDE GORSKOGA KOTARA PO JEDINICAMA LOKALNE SAMOUPRAVE (GRADOVIMA I OPCINAMA)
TABLE II OVERVIEW OF LANDSCAPE AREAS AND GARDENS IN MUNICIPALITIES OF GORSKI KOTAR

Grad /općina	Naziv perivoja/pejsaza (broj iz Tabl. I.)	Mjesto
Čabar	Perivojna površina u središtu grada sa spomenikom hrvatskim braniteljima (11)	Čabar
	Perivojna površina sa spomenikom borcima NOB-a (12)	Čabar
	Perivojna površina u središtu mjesta (13)	Plesce
	Kalvarija (17)	Čabar
	Kalvarija na Svetoj gori (18)	Hrib
	Školski vrt (22)	Čabar
	Pojedinačno stablo lipe (40)	Čabar
Delnice	Park-suma Japlenški vrh (1)	Delnice
	Park kralja Tomislava (3)	Delnice
	Školski vrt (24)	Brod na Kupi
Vrbovsko	Aleja lipa u glavnoj gradskoj ulici (34)	Delnice
	Perivoj dvorca Severin na Kupi (14)	Severin na Kupi
	Spomen-park Gorandol (15)	Lukovdol
	Perivojno uređeni prostor oko manastira (21)	Gomirje
	Školski vrt (23)	Moravice
	Školski vrt (25)	Severin na Kupi
Brod Moravice	Šetaliste uz potok Kamačnik (26)	Vrbovsko
	Stara tisa (41)	Mededi
	Perivoj u središtu mjesta (9)	Brod Moravice
	Kalvarija (20)	Šimatovo
Fuzine	Drvored starih lipa uz setnicu Kozjaču (38)	Brod Moravice
	Park dr. Franje Rackoga (4)	Fuzine
	Park Gorica (5)	Fuzine
	Park Sednjak (6)	Fuzine
	Park Čoka (7)	Fuzine
	Mjesni park (8)	Lič
	Šetaliste oko jezera Bajer (29)	Fuzine
	Šetaliste Preradović (30)	Fuzine
	Šetaliste Kolibice (31)	Fuzine
	Šetaliste Benkovac (32)	Fuzine
	Šetaliste na vrelo Ličanke (33)	Fuzine
	Aleja lipa (35)	Fuzine
	Drvored crvenoga javora (37)	Fuzine
Lokve	Park-suma Golubinjak (2)	Lokve
	Kalvarija (19)	Lokve
	Šetaliste oko Lokvarskog jezera (28)	Lokve
	Aleja hrasta i divljega kestena (36)	Lokve
	Jela – Kraljica šume u Park-šumi Golubinjak (39)	Lokve
Mrkopalj	Matic-poljana (16)	Između sela Tuka i Begova Razdolja
Skrad	Perivoj mladih (10)	Skrad
	Šetaliste uz Vrazji prolaz / Zeleni vir (27)	Skrad

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

CONCLUDING CONSIDERATIONS

U Tablici I. prikazano je pejzažno i perivojno naslijeđe Gorskoga kotara prema tipološkom razvrstavanju i uneseni su podatci u kojoj se jedinici lokalne samouprave (gradu ili općini) ono nalazi, kada je nastalo i na čiji poticaj ili tko je utemeljitelj, podatci o površini odnosno duljini za linearne prostore, podatci o zaštiti te, ako su poznati, podatci o autoru projekta osnovnoga perivojnog rješenja ili autoru projekta obnove.

Prepoznato je devet tipoloških kategorija: park-šume, gradski/mjesni perivoji i perivojno uređene površine u pojedinim mjestima, perivoji dvorca, perivojno uređena spomen-područja, perivojno uređeni prostori vjerskoga značaja, školski perivoji i vrtovi, setalista, aleje i drvoredi, te pojedinačna stabla. Najviše je zabilježeno u općini Fužine (12), zatim u Gradu Čabru i Gradu Vrbovskom (7), Općini Lokve (5), u Gradu Delnicama (4), u Općini Brod Moravice (3), u Općini Skrad (2), a u Općini Mrkopalj jedan (Tabl. II.).

Neki prostori potječu još iz 18. stoljeća, a većina je iz 19. i 20. stoljeća. Samo su malobrojni perivoji obnovljeni temeljem projektne dokumentacije (Park kralja Tomislava) ili su tek napravljeni projekti obnove (perivoj u Brod Moravicama). Mali je broj perivojno uređenih površina s početka 21. stoljeća. Pojedinačna zaštićena stabla imaju više od 200 odnosno 400 godina.

Osnivači ili poticatelji uređenja perivoja nisu uvijek poznati. U dokumentima o zaštiti zabilježeno je da je osnivač perivoja uz dvorac Severin na Kupi grof Ivan Oršić. S obzirom na to da su mnogi perivojno uređeni prostori Gorskoga kotara nastali krajem 19. i početkom 20. stoljeća, kada su se goranska mjesta razvijala kao klimatska lječilista (Skrad, Fužine, Lokve), značajna je bila uloga Društava za poljepšanje mjesta, a poslije i Turističkih društava. U drugoj polovici 20. stoljeća inicijatori su bile općine, odnosno mjesne zajednice. Uređenje spomen-područja (Matic-poljana i Gorandol), kao i postavljanje spomen-obilježja u postojeće perivoje inicirale su udruge u suradnji s mjesnim vlastima. Danas su tu ulogu preuzele jedinice lokalne samouprave, odnosno gradovi i općine. Poticaj za uređenje prostora vjerskih obilježja daju u pravilu pojedine vjerske zajednice (župe), dok je za kalvariju u Lokvama zabilježeno da je poticaj dao lokalni trgovac Ivan Pleše. O školskim perivojima i vrtovima brinu same škole i njihovi nastavnici.

Prostori perivojnog naslijeđa Gorskoga kotara različitih su veličina – od prostranih park-suma površine od nekoliko desetaka hekta-

ra, preko pojedinih većih mjesnih perivoja i spomen-područja površine od 3 do 6 ha, do gradskih/mjesnih perivoja koji većinom pripadaju u grupu malih i vrlo malih perivoja.⁵⁶

Samo su malobrojni prostori perivojnog naslijeđa zaštićeni temeljem Zakona o zaštiti prirode. To su dvije park-šume: Japlenški vrh i Golubinjak, perivoj dvorca Severin na Kupi te setalista kroz zaštićene krajobrazne Vrazji prolaz / Zeleni vir i Kamačnik. Dvije kalvarije, u Čabru i Svetoj gori, zaštićene su u sklopu rješenja o zaštiti kulturnih dobara. I dva pojedinačna stabla uživaju zaštitu – stara tisa u Mededima i jela 'kraljica šume' u sklopu rješenja o zaštiti park-šume Golubinjak.

Za mnoge perivojno uređene prostore nisu nam poznati autori projekta uređenja jer se oni ne čuvaju kao građevinski projekti. Stoga za autore znamo iz literature i dosadašnjih istraživanja drugih autora te monografija pojedinih mjesta Gorskoga kotara.⁵⁷

Biljne vrste zastupljene u perivojima Gorskoga kotara jesu one koje su autohtone za to područje – prije svega jela i smreka, a od autohtonih vrsta zastupljene su još bukva i breza, rjede topola i crni bor. U perivoju dvorca Severin na Kupi zabilježene su i mnoge druge vrste. U drvoredima su najzastupljeniji lipa i divlji kesten. U novije doba prilikom obnova ili održavanja sade se i druge vrste, kao što su javor ili crvenolisni javor.

Perivojno naslijeđe Gorskoga kotara u pravilu nema izražena stilska obilježja, osim perivoja oko dvorca Severin na Kupi koji ukazuje na elemente klasicističkih i pejzažnih obilježja⁵⁸ te gradskog perivoja u Delnicama s historičističkim obilježjima. Park-šume su pejzažno uređeni prostori, a ostali su perivoji bez izraženih stilskih obilježja.

⁵⁶ Za polaziste uzima se kriterij da su perivoji površine manje od 1 ha vrlo mali perivoji, a oni od 1-3 ha mali perivoji. [OBAD ŠCITAROCI, 1987: 15]

⁵⁷ Iz zapisa Zrinke Brajan saznajemo o stručnom radu sumara Rosmanica i Pfistera, a iz monografije o Gorskome kotaru o autorima idejnog rješenja za spomen-park Gorandol i o načinu na koji je prof.inz. Zdenko Sila realizirao svoje djelo na Matic-poljani. O autorima novijih zahvata, kakvi su uređenja manjih perivojnih površina u Čabru i Plešcima, saznajemo od službenika upravnih odjela koji su te iste zahvate vodili u sklopu svojih redovnih poslova. Autor projekta nedavne obnove Parka kralja Tomislava u Delnicama jest Ivan Žigman iz tvrtke „Zrinjevac“ iz Zagreba.

⁵⁸ Na staroj katastarskoj karti iz 1862. g. razvidno je oblikovanje perivoja neposredno uz dvorac i kapelu sa cvjetnjacima kroz koje prolazi glavna staza, koja vodi do nize razine perivoja s geometrijskim rasterom setnica. Ostali dio perivoja, udaljeniji od dvorca, pejzažno je ureden. S obzirom na staru katastarsku kartu, podatke iz rješenja o zaštiti i ostatke na terenu, uzimajući u obzir vrijeme obnove dvorca i nastanka perivoja (1803.), može se zaključiti da je uži dio perivoja uz dvorac posjedovao klasicistička stilska obilježja.

⁵⁹ Detaljnije o nacelima obnove: OBAD ŠCITAROCI, 1992.

Na temelju provedenih istraživanja povijesnih izvora, postojeće literature i obilaska terena u perivojnom naslijeđu prepoznaje se utjecaj stanovnika Gorskoga kotara. Gorani su ljudi srasli s prirodom, a posebice sa sumama koje su im stoljećima bile izvor opstanka. Zato je jedno od osnovnih identitetskih obilježja gorskokotarskih park-šuma, perivoja, šetalista i vidikovaca minimalni zahvati, čime se postize izgled tek oplemenjene prirode. Drvoredi slave u pravilu lipu, od davnine štovanu kao sveto slavensko drvo, a pojedinačna stabla stara više od 200 (jela – 'kraljica šume') ili 400 godina (stara tisa u Mededima) dio su njihove iskrene zadivljenosti prirodom i njezinim trajanjem.

Gorani su veliki domoljubi i bili su hrabri u obrani svojih ognjišta u Drugome svjetskom ratu i Domovinskom ratu. Na tim se osjećajima temelji njihov život, a iskaz njihova postovanja prema junacima u obrani zavičaja i ratnim žrtvama nalazimo u mnogim spomenicima postavljenim u postojećim perivojima i u okruženju novih nasada. Iz perivoja i u njima postavljenih skulptura može se iščitati i poštovanje prema teškom načinu života gorskoga čovjeka u prošlosti – posebice u likovima drvodjelaca i pokucara u brodmoravičkom perivoju.

O utemeljenosti Gorana u kršćanskoj tradiciji svjedoče mnoge crkve i kapele, u pravilu okružene drvećem znakovitim za Gorski kotar, te kalvarije izvedene na način da čine skladne sklopove lokacije, umjetničkog oblikovanja postaja kriznoga puta i nasada kojima se postiže uklopljenost i povezanost s okolnim krajolikom.

Prepoznaje se i značajno gradotvorno značenje gorskokotarskoga perivojnog naslijeđa –

značenje u oblikovanju, prepoznatljivosti i doživljaju gradova, mjesta i naselja ili krajolika, kojim ono skladno dopunjuje prirodno šumsko bogatstvo toga područja.

Temeljem utvrđenih čimbenika identiteta kao kriteriji za vrjednovanje goranskoga perivojnog naslijeđa može se postaviti, osim doba nastanka, očuvanost izvornih elemenata perivojne kompozicije, očuvanost biljnih vrsta, stupanj zaštite i dostupnost izvora koji svjedoče o izvornim obilježjima. Kao kriteriji za obnovu, zaštitu i buduće zahvate⁵⁹, a koje je potrebno detaljnije razraditi, nameću se sljedeći kriteriji: njegovanje prirodnog izgleda, usklađenost s okolnom prirodom, omogućavanje uživanja u prirodnim ljepotama i vrijednostima, primjena za podneblje znakovitih biljnih vrsta i biljnih vrsta koje su tijekom vremena imale simbolična značenja, očuvanje i na odgovarajući način predstavljanje povijesnih vrijednosti i tradicije.

Provedena istraživanja pejzažnog i perivojnog naslijeđa Gorskoga kotara pokazala su da to područje Primorsko-goranske županije obiluje različitim tipovima naslijeđa, što svjedoči o bogatstvu prirodnih vrijednosti, načinu života ljudi, njihovoj povezanosti s prirodom, kao i o ugledu koji je Gorski kotar nekod uživao kao klimatsko oporavište i lječilište.

Istraživanja pokazuju da je perivojno naslijeđe nepravedno zapostavljeno u odnosu na prirodne ljepote i atrakcije područja te da je ono nedvojbeno potencijal koji uz odgovarajuću promidžbu može pridonijeti gospodarskom, a time i društvenom razvoju Gorskoga kotara, posebice u kontekstu spoznaje da je to prostor pogodan depopulacijom i negativnim gospodarskim kretanjima.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. ANTIC, K. et al. (1984.), *Opcina Vrbovsko: njena prošlost i njena sadašnjost* [ur. DRASKOVIĆ, B.], Skupština općine Vrbovsko i Školska knjiga: 270-271, Zagreb
2. EKL, V. (1981.), *Spomenici narodnooslobodilačke borbe*, u: *Gorski kotar* [gl.ur. ŠAFAR, J.], Fond knjige „Gorski kotar“: 821-833, Delnice
3. JURIC, I. et al. (2015.), *Čudesno lijepa: prirodna baština Primorsko-goranske županije* [ur. ŠIŠIĆ, S.], Primorsko-goranska županija, Javna ustanova Priroda, Rijeka, ISBN 978-953-56421-6-9
4. KIŠ, D. (1998.), *Hrvatski perivoji i vrtovi*, Prometej, Algoritam, Zagreb, ISBN 953-6460-02-5
5. KRMPOTIĆ, M. (2016.), *Otvorena Aleja Janet Majnarich*, „Novi list“, 22.7.: 22, Rijeka
6. OBAD ŠČITAROCI, M. (1987.), *Vrtovi i perivoji uz dvorce Hrvatskog zagorja*, „Hortikultura“, 3-4: 13-21, Zagreb
7. OBAD ŠČITAROCI, M. (1992.), *Hrvatska parkovna baština – zaštita i obnova*, Školska knjiga, Zagreb
8. RANDIĆ, M. et al. (2005.), *Prirodna baština Primorsko-goranske županije* [ur. ČRNJAR, M.], Primorsko-goranska županija, Županijski zavod za održivi razvoj i prostorno planiranje, Rijeka, ISBN 953-6081-34-2
9. RANDIĆ, M. (2010.), *Zaštićena prirodna baština Primorsko-goranske županije* [ur. ČRNJAR, M.], Primorsko-goranska županija, Rijeka, ISBN 978-953-7221-15-7
10. ROGIĆ, I.; RANDIĆ, M.; CRNKOVIĆ, E. (2016.), *Zeleni vidici Primorsko-goranske županije: vidikovci na području sliva rijeke Kupe*, Javna ustanova Priroda, Rijeka, ISBN 978-953-8117-05-3
11. ZBAŠNIK, A. (2011.), *Bakinim tragom*, Ogranak Matice hrvatske u Čabru, Čabar, ISBN 9789537541262
12. ZBAŠNIK, A. (2017.), *Veja: povijesne iskrice iz čabarskog kraja*, Ogranak Matice hrvatske u Čabru, Čabar, ISBN 9789537541521
13. ŽURGA, J. (2003.), *Povijesna setnja razglednicom kroz grad Delnice*, Grad Delnice, Adamić, Delnice, ISBN 9532191461
14. *** (1981.), *Gorski kotar* [gl.ur. ŠAFAR, J.], Fond knjige „Gorski kotar“, Delnice

IZVORI

SOURCES

DOKUMENTACIJSKI IZVORI

DOCUMENT SOURCES

1. BRAJAN, Z. (2007.), *Parkovi i setnice fuzinarskog kraja*, vodič u elektroničkom obliku (neobjavljeno)
2. Odluka o proglašenju „Kamačnika“ kod Vrbovskog zaštićenim krajolikom (Službene novine Primorsko-goranske županije broj 23/2002)
3. Revitalizacija Parka kralja Tomislava u Delnicama, Zagrebački holding d.o.o., Podružnica Zrinjevac, glavni projekt arhitektonsko-krajobraznog uređenja, projektant Ivan Žigman, mag.ing.prosp.arch., Zagreb, studeni 2015., dokumentacija Grada Delnica
4. Rješenje o proglašenju zaštićenim perivoja oko dvorca Severin na Kupi broj 80/7-1966. Republičkog zavoda za zaštitu prirode iz Zagreba, Upisnik zaštićenih područja prirode Republike Hrvatske, Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Uprava za zaštitu prirode
5. Rješenje o proglašenju zaštićenom Park-šume Golubinjak br. 116/3-1961. Zavoda za zaštitu prirode iz Zagreba, Upisnik zaštićenih područja prirode Republike Hrvatske, Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Uprava za zaštitu prirode
6. Rješenje o proglašenju zaštićenom Park-šume Japlenski vrh br. 26919-1953. Dravnog sekretarijata za poslove narodne privrede iz Zagreba (reg.br. 39), Upisnik zaštićenih područja prirode Republike Hrvatske, Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Uprava za zaštitu prirode
7. Terenska mapa – stari katastarski plan Severina na Kupi, 1862., Državna geodetska uprava, Područni ured za katastar Rijeka, Odjel za katastar nekretnina, Ispostava Vrbovsko
8. Trg u Delnicama na raskrižju Supilove i Lujzinske ceste, Geoprojekt, d.d. Opatija, izvedbeni arh. projekt, broj projekta: 07-12/03-12-A, projektant Mara Kučan Smesny, dipl.ing.arh., Rijeka, ožujak 2012., dokumentacija Grada Delnica

INTERNETSKI IZVOR

INTERNET SOURCE

1. Projekt Putovima Frankopana, Primorsko-goranska županija, <http://frankopani.eu/loc/dvorac-severin/>

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

Sl. 1.	Autori
Sl. 2., 3., 21.	Foto: Sonja Šišić, 2016.
Sl. 4.	ŽURGA, 2003: 91
Sl. 5., 7., 8.	Foto: K. Vahtar-Jurković, 2016.
Sl. 6.	ŽIGMAN, 2015.
Sl. 9., 20.	Opcina Brod Moravice
Sl. 10.	Državna geodetska uprava, Područni ured za katastar Rijeka, Ispostava Vrbovsko
Sl. 11., 12., 14., 19.	Foto: Marko Randić, 2016.
Sl. 13., 15.	Ortofotokarta, 2017.
Sl. 16.	Foto: K. Vahtar-Jurković, 2017.
Sl. 17., 18.	Foto: Marko Randić, 2015.
TABL. I. i II.	Autori, 2017.

SAŽETAK

SUMMARY

LANDSCAPE AND PARK HERITAGE OF GORSKI KOTAR

The research into park heritage in the area of Gorski Kotar was carried out as part of the scientific project *Heritage Urbanism – Urban and Spatial Planning Models for Revival and Enhancement of Cultural Heritage [HERU-2032]*, which is financed by the Croatian Science Foundation and carried out at the Faculty of Architecture of the University of Zagreb.

Gorski Kotar encompasses the mountainous areas of Risnjak and Snježnik, highlands, smaller plains, and the valleys of the Rivers Dobra and Kupa. Administratively divided into nine units of local self-government, Gorski Kotar is sparsely populated, and the most important economic activities are forestry and timber industry. Its forests and water resources, landscape and biological diversity, stunning nature, and exceptional air quality have been the basis for the development of tourism since the beginning of the 20th century.

On the basis of cartographic, scientific, professional and other materials, as well as field work, we researched approximately forty elements of Gorski Kotar park heritage in nine typological categories: forest parks, town parks, castle parks, memorial park areas, parks of sacral importance, school parks and gardens, promenades, tree-lined paths, and important individual trees.

Certain elements of park heritage date back to the 18th century, most are from the 19th and 20th centuries, and a small number from the beginning of the 21st century. Individual protected trees are more than 200 or 400 years old.

The park of the castle at Severin na Kupi was established by Count Ivan Oršić. In the late 19th and early 20th century, the construction of parks and promenades was encouraged by town embellishment societies, and later by tourism societies. In the second half of the 20th century, the initiators of such activities were municipalities and local communities, and today this is the responsibility of local self-government. In the second half of the 20th century, the arrangement of the Matić Poljana Memorial Area and Gorandol Memorial Park, as well as the introduction of monuments into existing parks was initiated by associations such as the Associa-

tion of War Veterans in coordination with local authorities. The incentive for arranging religious areas usually comes from religious communities, while the Calvary in Lokve was initiated by the local merchant Ivan Pleše. School parks and gardens are maintained by teachers and pupils.

Elements of park heritage in Gorski Kotar vary in size, and range from spacious forest parks that cover areas of several dozen hectares, to larger town parks and memorial areas 3-6 hectares in size, and local parks that mostly belong to the category of small and very small parks.

The park in Fuzine was designed by the foresters Rosmanić and Pfister. The authors of the conceptual design for Gorandol Memorial Park are the architects S. Jurković and B. Radimir, and the Matić Poljana Memorial Area was designed by Prof. Ing. Zdenko Sila. Zrinka Brajan is the author of recent interventions in Fuzine, and Nena Kvas of those in Čabar and Pleše. The recent renovation project regarding King Tomislav Park in Delnice was drawn up by Ivan Žigman. For many elements of park heritage, we do not know the authors because such projects are not kept in the same way as construction projects.

The Japlenski Vrh and Golubinjak Forest Parks, the park of the castle at Severin na Kupi, and the paths through the protected landscapes of Vražji Prolaz / Zeleni Vir and Kamačnik are protected under the Nature Protection Act. The Calvary in Čabar and in Sveta Gora are protected pursuant to decisions on the protection of sacral complexes on the basis of the Act on Protection and Conservation of Cultural Goods. There are also two protected individual trees: the old yew in Mededi (pursuant to a special decision), and the 'Fir Queen of the Forest' (pursuant to the decision on the protection of Golubinjak Forest Park).

The parks of Gorski Kotar feature plant species that are significant in this area. These are mainly fir, spruce, beech and birch. In addition to these, many other species have been recorded in the park of the castle at Severin na Kupi. The most represented species in terms of trees are linden and wild chestnut. The park of the castle at Severin na Kupi has clas-

sicist stylistic features, while the town park in Delnice is predominantly historicist. Forest parks are landscaped areas, while other parks do not have particular stylistic features.

The following features of park heritage have been recognised as factors of identity: minimal intervention in the natural landscape, which leaves the impression of cultivated nature; the use of indigenous plant species and trees; memorial areas, memorial parks and monuments as an expression of patriotism and respect for heroes, victims of fascism, and Croatian war veterans, but also respect for the difficult way of life of local people in the past; the manicured parks of religious significance attest to the Christian tradition of the people who live in Gorski Kotar; and finally, park heritage plays an important role in making towns, villages and landscapes distinctive, as it harmoniously complements the natural surroundings of the area.

On the basis of the determined identity factors, the following initial criteria for evaluating the elements of Gorski Kotar park heritage can be defined: date of origin, preservation of identity features, preservation of the original elements of park composition, conservation of plant species, degree of protection, and availability of sources that attest to their original features.

The conducted research into Gorski Kotar park heritage has shown that this part of Primorje-Gorski Kotar County abounds in different typological elements that attest to the richness of natural values, the local people's way of life and their value systems and connection with nature, and the reputation that Gorski Kotar had in the past as a climatic health resort.

The research has shown that park heritage has been unfairly neglected with regard to the scenic attractions of the area, and also that it undoubtedly represents a potential that, with appropriate presentation, can contribute to the economic and social development of Gorski Kotar. This would be particularly valuable, considering the fact that Gorski Kotar is today the part of Primorje-Gorski Kotar County that is most affected by depopulation and negative economic trends.

[Profesionalni prevoditelj: NEVEN IVANIĆ, Adverbium, d.o.o., Opatija, Giuseppea Verdija 11]

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

Nasl.doc. dr.sc. **KORALJKA VAHTAR-JURKOVIĆ**, dipl. ing.grad., diplomirala na Fakultetu graditeljskih znanosti u Rijeci, magistrirala i doktorirala na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Pročelnica je Upravnoga odjela za prostorno uređenje, graditeljstvo i zaštitu okoliša Primorsko-goranske županije i docentica na Građevinskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci.

Akademik **MLADEN OBAD ŠĆITAROCI**, redoviti profesor Arhitektonskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Voditelj je znanstvenoistraživačkog projekta *Heritage Urbanism*. [www.scitaroci.hr]

KORALJKA VAHTAR-JURKOVIĆ, PhD, graduated from the Faculty of Civil Engineering in Rijeka. She earned her master's and PhD degree at the Faculty of Architecture in Zagreb. She is head of the Administrative Department for Physical Planning, Civil Engineering and Environmental Protection of the County of Primorje and Gorski Kotar and assistant professor at the Faculty of Civil Engineering in Rijeka.

MLADEN OBAD ŠĆITAROCI, Ph.D., F.C.A., full professor at the Faculty of Architecture University of Zagreb. He has head of research project *Heritage Urbanism*. [www.scitaroci.hr]

